

Η Τέχνη της μουσικής ακρόασης, Γ. Καλοδίκη (άρθρο)

Γεωργία Καλοδίκη

Η Τέχνη της μουσικής ακρόασης

... Σκιαγραφώντας το προφίλ του προικισμένου ακροατή

Η εποχή μας χάρη στην ραγδαία πρόοδο της τεχνολογίας και των επιστημών προσφέρει στους λάτρεις της μουσικής τέχνης (επαγγελματίες και ερασιτέχνες φιλόμους) τη δυνατότητα να απολαμβάνουν με ποικίλους τρόπους μουσικά έργα διαφόρων εποχών, στυλ και κατευθύνσεων, διαμορφώνοντας έτσι τις προϋποθέσεις απόκτησης μιας ευρύτερης μουσικής καλλιέργειας και κατάρτισης. Ο σημερινός ακροατής έχει να επιλέξει ανάμεσα σε μια πληθώρα ακουστικών μέσων, τον τρόπο με τον οποίο θα βιώσει μια μουσική εμπειρία (cd, συναυλίες, ραδιόφωνο, διαδίκτυο). Σήμερα έχουμε τη δυνατότητα να ακούσουμε με την ίδια ευκολία ένα cd του J. Coltrane, μια ορχήστρα gamelan ή ένα ορατόριο του Bach με το πάτημα ενός κουμπιού, όταν με τα δεδομένα του 19ου αιώνα για παράδειγμα, οι άνθρωποι διένυαν χιλιόμετρα, ταξιδεύοντας νυχθημερόν, προκειμένου να παραβρεθούν σε κάποιο σημαντικό μουσικό γεγονός.

Παρόλα αυτά, – αν και αρκετά "καλομαθημένος" – ο σύγχρονος ακροατής εξακολουθεί να δείχνει προτίμηση στο ανεπανάληπτο της ζωντανής μουσικής ακρόασης. Οι αίθουσες συναυλιών γεμίζουν από ένα ετερόκλητο κοινό ποικίλης προέλευσης, που καλύπτει μια τεράστια γκάμα ανθρώπων, από τον απαίδευτο έως τον εξειδικευμένο και προικισμένο ακροατή. Θα είχε ενδιαφέρον να αναρωτηθούμε, όλοι αυτοί οι άνθρωποι αλήθεια τι ακριβώς ακούν; Πού εστιάζεται η προσοχή τους, ακούγοντας ένα έργο;

Είναι γνωστό ότι όλοι ανεξαιρέτως ακούμε σε ένα πρωτογενές επίπεδο μουσικής αντίληψης. Πέρα όμως από αυτό το πρώτο απλοϊκό και σχεδόν πρωτόγονο επίπεδο πρόσληψης των ηχητικών συμβάντων, όπου αντικατοπτρίζονται οι ψυχολογικές αντανακλάσεις της ανθρώπινης φύσης (ένταση, χαλάρωση, χαρά, λύπη, αγωνία κτλ.), τι είναι αυτό που συμβαίνει στο μυαλό και στη γενικότερη ψυχολογία του ακροατή, ακούγοντας μουσική; Ακούμε άραγε όλοι με τον ίδιο τρόπο; Τι είναι αυτό

που διαβαθμίζει τους ακροατές σε προικισμένους ή μη; Υπάρχει σωστή και λάθος ακρόαση;

Είναι αυτονόητο ότι ο βαθμός κατανόησης ενός έργου είναι ανάλογος της εξοικείωσης του δέκτη με την ακουστική εμπειρία. Τελικά όμως μήπως όλες αυτές οι επιταγές και οι "υποχρεώσεις" του ακροατή τού στερούν την αυθόρμητη και χωρίς όρους σχέση του με το μουσικό βίωμα;

Προκειμένου να απαντήσουμε σε μια σειρά από τέτοιου είδους ζητήματα που ανακύπτουν στην προσπάθειά μας να διασαφηνίσουμε την σχέση του ακροατή με την μουσική εμπειρία, γνωστικά πεδία όπως αυτό της Ψυχοακουστικής αλλά και της Φιλοσοφίας της Τέχνης θα μπορούσαν να προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες, όσον αφορά τη φύση του ακουστικού βιώματος αλλά και τη συναισθηματική του επενέργεια στον ανθρώπινο ψυχισμό.

Επιχειρώντας μια προσέγγιση της φύσης του ήχου, διαπιστώνουμε μια ποσοτική αλλά και μια ποιοτική διάσταση. Αυτή η διττή σημασία προκύπτει από το γεγονός ότι ένα ηχητικό συμβάν είναι ταυτόχρονα ένα φυσικό αλλά και ένα ψυχολογικό φαινόμενο. Έτσι ένα ηχητικό κύμα έχει χαρακτηριστικά, όπως η ένταση, η κυματομορφή, το ηχόχρωμα, ο χρόνος κ.τ.λ., τα οποία αποτελούν φυσικομαθηματικές συνιστώσες του, δηλαδή ποσοτικά μεγέθη. Όταν όμως το κύμα φτάσει στον ακροατή, τότε αποκτά ποιοτικό νόημα και δημιουργεί μια ακουστική εντύπωση με ψυχοφυσιολογικές ιδιότητες, όπως το ύψος, η χροιά, η ακουστότητα, η χροιά, κτλ. [...]

Από τα παραπάνω, είναι προφανές ότι η προσπάθεια προσδιορισμού της φύσης της ακουστικής εμπειρίας εστιάζεται στη διασαφήνιση του τρόπου με τον οποίο οργανώνονται οι ακουστικές εντυπώσεις στο νου του ακροατή. Κατά την ακρόαση ενός έργου ο προσεκτικός ακροατής καλείται να ανακαλύψει, να συγκρατήσει στη μνήμη του και στη συνέχεια να συσχετίσει τις ηχητικές εικόνες που το συγκροτούν, τοποθετώντας το πάντα μέσα στο ιστορικό πλαίσιο στο οποίο δημιουργήθηκε. Πρόκειται στην ουσία για μια αναπαραγωγή της δημιουργικής διαδικασίας (αναδημιουργική ακρόαση). Ο προικισμένος ακροατής διαθέτει καλή μνήμη, μουσικές γνώσεις, συνδυαστική σκέψη και φαντασία, ώστε να μπορεί να ανιχνεύσει "τα λεπτά συγκινησιακά συμπλέγματα των ηχητικών συμβάντων" (Suzanne Langer), καθώς οι δομικές ενότητες και η συνολική μορφή του έργου αποκρυσταλλώνονται στη συνείδησή του.

Ο ακροατής, αφού συλλάβει τις ακουστικές εικόνες μέσα από μια σειρά συνδυασμών, αναγωγών και συσχετισμών, αποκωδικοποιεί το νόημα των ηχητικών συμβάντων, συλλαμβάνοντας ενότητες, εξελικτικές πορείες και αναλογίες. Με αυτόν τον τρόπο προσανατολίζεται μέσα στη μουσική ροή. Η διαδικασία είναι η ίδια, η οποία ακολουθείται και στη θέαση ενός πίνακα, μόνο που η χρονική σύμπτωση των οπτικών ερεθισμάτων εδώ απουσιάζει, δίνοντας τη θέση της στο φευγαλέο της χρονικής αλληλουχίας των ακουστικών γεγονότων. Για τον Paul Claudel ο ακροατής δεν πρέπει να είναι παρά "μια σειρά αναμονών".

Η αναδημιουργική ακρόαση είναι ένα χάρισμα που καλλιεργείται και εκλεπτύνεται μέσω της συνεχούς βιωματικής επαφής με τη μουσική, αλλά και την απόκτηση της απαραίτητης τεχνογνωσίας. Διαφορετικά η μουσική παραμένει μια άλογη διασπορά ήχων. Ο ακροατής απολαμβάνει την ακουστική εμπειρία, συμμετέχοντας εγκεφαλικά και ψυχικά, ενώ το μέσο που ενώνει αυτές τις δυο λειτουργικές δράσεις δεν είναι άλλο από τη φαντασία. Το εύρος του φαντασιακού πεδίου καθορίζει τελικά τον βαθμό της καλλιτεχνικής απόλαυσης. Κατά τον Aaron Copland, ο ιδεώδης ακροατής θα πρέπει να συνδυάζει τις γνώσεις του επαγγελματία με τον αυθορμητισμό του ερασιτέχνη ακροατή.

Συνοψίζοντας, η μουσική ακρόαση είναι μια εξαιρετικά πολύπλοκη διαδικασία, η οποία αποτελεί μια από τις σπουδαιότερες εκδηλώσεις της ανθρώπινης φύσης και προϋποθέτει τη συνειδητή συμμετοχή του ακροατή, λόγω της πολυπλοκότητας των μέσων έκφρασης που προκύπτουν από τη δόμηση των ηχητικών μορφών. Μόνο μέσω της αναδημιουργικής ακρόασης εκ μέρους του ακροατή, η δημιουργική σκέψη του συνθέτη - καλά κρυμμένη πίσω από το πλέγμα των ηχητικών συμβόλων - αναγνωρίζεται, δικαιώνεται και βρίσκει άξιο κριτή και αποδέκτη.

Γεωργία Καλοδίκη, *Η τέχνη της μουσικής ακρόασης*, Περιοδικό Πολύτροπον, Μάιος-Ιούνιος 2007

Ασκήσεις

1. Ποια σημασία έχει η εμπειρία της μουσικής στην παιδεία ενός ανθρώπου;
2. Ποια είναι η προσωπική συμβολή του ακροατή στη μουσική εμπειρία; Ποια σχέση μπορεί να έχει ο ακροατής με τον δημιουργό ως προς την εμπειρία αυτή;

3. *Αν και ο σημερινός ακροατής έχει να επιλέξει ανάμεσα σε μια πληθώρα ακουστικών μέσων, ... εξακολουθεί να δείχνει προτίμηση στο ανεπανάληπτο της ζωντανής μουσικής ακρόασης. Για ποιους λόγους μπορεί, κατά τη γνώμη σας, να συμβαίνει αυτό;*
4. *Τι νομίζετε ότι καθιστά τη ζωντανή μουσική ακρόαση ανεπανάληπτο γεγονός/βίωμα; Να περιγράψετε ένα ανάλογο δικό σας βίωμα και να προσπαθήσετε να εξηγήσετε τους λόγους για τους οποίους αποτέλεσε ανεπανάληπτη εμπειρία.*
5. *Μετατρέψτε την τάξη σε μουσικό εργαστήριο. Ακούτε μουσικά κομμάτια διαφορετικών ειδών μουσικής. Να καταγράψετε το προσωπικό μουσικό σας βίωμα ο καθένας. Στη συνέχεια, να συζητήσετε τις μεταξύ σας διαφορές. Να συντάξετε ένα συνεργατικό κείμενο με τα συμπεράσματά σας.*
6. α) *μουσικό γεγονός*: να αναζητήσετε σε λεξικά τη σημασία που έχει η λέξη γεγονός στο συγκεκριμένο ονοματικό σύνολο και να διακρίνετε τη σημασία της στις φράσεις : ιστορικό γεγονός, κοσμικό γεγονός, είναι γεγονός ότι..., παρά το γεγονός ότι...
β) *ακουστική εμπειρία*: να αναζητήσετε σε λεξικά τη σημασία που έχει η λέξη εμπειρία στο συγκεκριμένο ονοματικό σύνολο και να διακρίνετε τη σημασία της στις φράσεις: *ανθρώπινη εμπειρία, εμπειρία ζωής, τραυματική εμπειρία.*
7. *Να σχολιάσετε τη χρήση:*
 - των εισαγωγικών: *αν και αρκετά «καλομαθημένος», «τα λεπτά συγκινησιακά συμπλέγματα των ηχητικών συμβάντων»*
 - των παρενθέσεων: *η εποχή μας χάρη στη ραγδαία ... προσφέρει στους λάτρεις της μουσικής τέχνης (επαγγελματίες και ερασιτέχνες φιλόμουςους) τη δυνατότητα ...*
 - της διπλής παύλας στη δεύτερη και στην τελευταία παράγραφο του κειμένου: *Παρόλα αυτά – αν και αρκετά καλομαθημένος – ο σύγχρονος ακροατής, η δημιουργική σκέψη του συνθέτη – καλά κρυμμένη πίσω από το πλέγμα των ηχητικών συμβόλων – αναγνωρίζεται.*

